(२७०) नानुमानं * रसादीनां व्यङ्ग्यानां बोधनक्षमं।
आभासत्वेन हेतूनां स्मृतिर्न च रसादिधीः॥

व्यक्तिविवेककारेण † हि "यापि विभावादिभ्यो रसादीनां प्रतीतिः सानुमान एवान्तर्भवितुमर्हति। विभावानुभावव्यभिचारिप्रतीतिर्हि रसादिप्रतीतेः साधनमिष्यते। ते हि रत्यादीनां भावानां कारणकार्य्यसहकारिभूतास्ताननुमापयन्त एव रसादीन्निष्पादयन्ति। तत्र वह्निः प्रतीयमाना आस्वादपदवीङ्गताः सन्तो रसा उच्यन्ते इत्यवश्यंभावी तत्प्रतीतिक्रमः केवलमाशुभावितयासौ न लक्ष्यते यतोऽयमद्याप्यभिव्यक्तिक्रम इति" यदुक्तं तत्र प्रष्टव्यं। किं शब्दाभिनयसमर्पितविभावादिप्रत्ययानुमितरामादिगतरागादिज्ञानमेव रसत्वेनाभिमतं भवतः तद्भावनया भावकैर्भाव्यमानः स्वप्रकाशानन्दो वा? आद्ये न विवादः किन्तु रामादिगतरागादिज्ञानं रससञ्ज्ञया नोच्यते ऽस्माभिरित्येव विशेषः। द्वितीयस्तु व्याप्तिग्रहणाभावाद्धेतोराभासतया ऽसिद्ध एव। यच्चोक्तं तेनैव। "यत्र यत्रैवंविधानां विभावानुभावसात्त्विकसञ्चारिणामभिधानमभिनयो वा तत्र तत्र शृङ्गारादिरसाविर्भाव इति" सुग्रहैव व्याप्तिः पक्षधर्म्मता च। तथा।

---

* नाट्ये रसत्वेनाहार्य्यज्ञानविषये नटे काव्ये तु रामे एव प्रथमं विभावादिभीरत्याद्यनुमानं ततस्तदनुमानाम्भोधिगतया सामाजिकानां वासनारूपप्रत्यासत्त्या साक्षात्कृतो रामादिरत्याऽङ्गी रस इत्याशङ्कमतानुयायिनां व्यक्तिविवेककारादीनां मतं दूषयति। नानुमानमिति॥ टी०॥

† तन्मतं दूषयितुं परिष्करोति। व्यक्तिविवेककारेण हीति। टी०॥